

Belgelerle Türk Turizm Tarihi / 1882 Tarihli Şark Ticaret Yıllığına Göre İstanbul'daki Otel ve Restoran İşletmeleri

Documented History of Turkish Tourism / Hotel and Restaurant Businesses in Istanbul According to the 1882 Annuaire Oriental

Yasin TAŞKIN*

*Bilim Uzmanı, Doktora Öğrencisi

Anahtar sözcükler:

Şark ticaret yıllığı, İstanbul, Otel, Restoran, Turizm sektörü, Sosyo-mekânsal dönüşüm.

Key words:

Annuaire Oriental, İstanbul, Hotel, Restaurant, Tourism sector, Socio-Spatial transformation.

ÖZ

Bu çalışma, 19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'daki konaklama ve gastronomi sektörünün yapısını, dönemin önemli birincil kaynaklarından biri olan 1882 tarihli Şark Ticaret Yıllığı (Annuaire Oriental du Commerce) üzerinden incelemektedir. Modernleşme süreçleri, artan küreselleşme, dış ticaret hacmi ve Batılılaşma hareketleri, İstanbul'un kentsel ve sosyo-ekonomik yapısında köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu değişimlerin en somut gözlemlendiği alanlardan biri de geleneksel hizmet kültürünün modern işletme modellerine evrilmesidir. Araştırma kapsamında, yıllığın sağladığı ampirik veriler tasnif edilerek kentteki otel ve restoran işletmelerinin niceliksel dağılımı, coğrafi konumları ve mülkiyet yapıları analiz edilmiştir. Çalışmada, özellikle Pera ve Galata gibi kozmopolit bölgelerde Batı tarzı otel ve restoranların hızla yaygınlaştığı tespit edilmiştir. İşletme sahiplerinin etnik ve tebaa kimlikleri incelendiğinde, gayrimüslim ve yabancı girişimcilerin bu sektörlerde belirgin bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular, İstanbul'un geleneksel ticaret merkezi kimliğinden modern bir dünya kenti kimliğine geçiş sürecinde turizm ve eğlence sektörünün üstlendiği rolü ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu yazı, dönemin mikroekonomik verilerini makro-tarihsel bir perspektifle birleştirerek Geç Osmanlı Dönemi İstanbul'unun sosyo-mekânsal dönüşümüne ve turizm sektörünün gelişim tarihine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

ABSTRACT

This study examines the structure of the hospitality and gastronomy sectors in Istanbul, the capital of the Ottoman Empire, during the last quarter of the 19th century, utilizing the 1882 Annuaire Oriental du Commerce, a significant primary source of the period. Modernization processes, rising globalization, foreign trade volume, and Westernization movements brought about profound transformations in Istanbul's urban and socio-economic structure. One of the most tangible domains where these changes can be observed is the evolution of traditional service culture into modern business models. Within the scope of this research, empirical data provided by the yearbook were categorized to analyze the quantitative distribution, geographical locations, and ownership structures of the hotel and restaurant enterprises in the city. The study reveals that Western-style hotels and restaurants rapidly proliferated, particularly in cosmopolitan districts such as Pera and Galata. An examination of the ethnic and subject identities of the business owners demonstrates that non-Muslim and foreign entrepreneurs held a distinct predominance in these sectors. The findings highlight the role undertaken by the tourism and entertainment sectors in Istanbul's transition from a traditional trade center identity to a modern global city identity. Consequently, by combining the microeconomic data of the period with a macro-historical perspective, this essay aims to contribute to the socio-spatial transformation of Late Ottoman Istanbul and the history of tourism sector development.

GİRİŞ

19. yüzyılın son çeyreği, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'un küresel kapitalist ağlara entegre olduğu ve radikal bir sosyo-ekonomik dönüşüm geçirdiği bir döneme işaret etmektedir. Bu dönemde kentte meydana gelen ticari ve mekânsal hareketliliği somut veriler üzerinden takip edebilme-

nin en nitelikli yollarından biri, dönemin ticaret yıllıkları ve rehberleridir. Bu kaynaklar arasında gerek kapsadığı dönemin uzunluğu gerekse sunduğu verilerin detay zenginliği bakımından en prestijli olanı *Annuaire Oriental du Commerce* (Şark Ticaret Yıllığı) adlı yayınlar zinciridir. İlk olarak 1880'li yılların başında Cervati Kardeşler tarafından Fransızca olarak yayımlanmaya başlanan bu

yıllıklar, imparatorluk coğrafyasındaki ve özellikle payitahttaki ticari aktörleri, meslek gruplarını ve resmi kurumları sistematik bir şekilde listeleyen devasa birer veri tabanı niteliğindedir. Şark Ticaret Yıllıkları, her yıl düzenli olarak güncellenen yapıyla Osmanlı kent hayatının dinamik yapısını, ticari kurumların adreslerini, unvanlarını ve faaliyet kollarını kayda geçirerek dönemin mikroekonomik panoramasını günümüze taşımıştır.

İçerik yapısı ve kapsadığı geniş alan bakımından bu yıllıklar, yalnızca basit birer adres rehberi olmanın çok ötesinde birer sosyo-ekonomik vesika değerindedir. Yayınlandığı dönemde yabancı tüccarlar, diplomatlar ve yerel girişimciler için bir rehber işlevi gören bu metinler; bankacılık, sigortacılık, imalat, uluslararası ticaret ve hizmet sektörü gibi çok farklı alanlarda muazzam bir veri havuzu sunmaktadır (Toprak 1995). Günümüz tarih yazımında ise bu içerikler; iktisat tarihi, kentsel morfoloji, tüketim kültürü ve demografi gibi pek çok farklı disipline kaynaklık etmektedir. Şark Ticaret Yıllıkları, araştırmacılara kentteki etnik ve dinsel katmanlaşmayı, meslek gruplarının coğrafi kümelenmelerini ve yerel sermayenin gelişim süreçlerini analiz etme imkânı tanıyarak, Geç Osmanlı Dönemi'ne dair makro-tarihsel anlatıların mikro-ekonomik verilerle desteklenmesine ve somutlaştırılmasına katkı sunmaktadır (Eldem 1999).

Yıllıkların sunduğu bu zengin içerik, özellikle İstanbul'un geleneksel yapısının Batı tarzı modern işletme modelleriyle harmanlandığı hizmet ve ağırlama sektörünün izini sürmek açısından benzersiz veriler barındırmaktadır. Bu doğrultuda eldeki bu çalışma, söz konusu kaynakların en erken ve kapsamlı örneklerinden biri olan 1882 tarihli Şark Ticaret Yıllığı'nı (Annuaire Oriental du Commerce) odağına almaktadır. Çalışmanın temel amacı; bu yıllıktaki verileri tasnif ederek, 1882 yılı İstanbul'unda faaliyet gösteren otel ve restoran işletmelerinin niceliksel dağılımını, coğrafi konumlarını ve mülkiyet yapılarını ortaya koymaktır. Bu bağlamda araştırma, kentin modern otel ve restoranlarını da inceleyerek, Osmanlı dünyasında modern anlamda seyahat, konaklama ve ağırlama kültürünün köklerini aramaktadır. Elde edilen bulgular, İstanbul'un sosyo-mekânsal ve kültürel dönüşümünü ortaya koyarken, aynı zamanda Geç

Osmanlı Dönemi turizm tarihi çalışmalarına birincil kaynak analizi üzerinden metodolojik ve tematik bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

1882 Tarihli Şark Ticaret Yıllığı Hakkında

Geç Osmanlı Dönemi İstanbul'unun sosyo-ekonomik, kültürel ve mekânsal dönüşümünü somut veriler üzerinden inceleyen araştırmalar için birincil kaynakların tespiti ve analizi hayati bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, 19. yüzyılın son çeyreğinde payitahtın ticari morfolojisini ve hizmet sektörünün mikro yapısını kayıt altına alan en prestijli referans kaynaklarından biri, orijinal adı "*Indicateur Ottoman Illustré. Annuaire-Almanach du Commerce de L'industrie, de L'administration et de la Magistrature*" olan Şark Ticaret Yıllığı'dır. Raphael C. Cervati tarafından projelendirilen ve Cervati Kardeşler (Cervati Frères) ile D. Fatzea ortaklığında neşredilen bu eser, inceleme konusu olan 1882 yılında henüz yayın hayatının üçüncü yılına ulaşmıştır. Dönemin en etkili yayın organlarından biri olan Fransızca La Turquie gazetesinin merkez litografi ve matbaasında basılan yıllık, salt bir adres rehberi olmanın ötesinde, imparatorluğun bürokratik, hukuki ve ticari ağlarını belgeleyen kurumsal bir veri tabanı niteliğindedir.

Yıllığın dış yapısal unsurları ve kapak fizyonomisi, dönemin siyasi ve idari atmosferini yansıması bakımından dikkat çekicidir (Bkz. Ek 1). Kapağın tam merkezinde yer alan Sultan II. Abdülhamid dönemine ait imparatorluk tuğrası ve hemen solunda yer alan Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış "*Maarif Nezaret-i Celilesinin ruhsatıyla tab olunmuştur*" ibaresi, yayının devletin resmi denetim ve yasal onay mekanizmalarından geçerek meşruiyet kazandığını göstermektedir. Hiç şüphe yok ki bu resmi meşruiyet, yıllığın devlet kademeleri, yabancı elçilikler ve uluslararası tüccarlar nezdindeki güvenilirliğini artırmıştır. Eserin çok dilli (Fransızca, Rumca ve Ermenice) yapısı ise 19. yüzyıl İstanbul'unun kozmopolit demografik dokusunu ve ticari hayatın çok kültürlü karakterini metodolojik olarak doğrulamaktadır.

Kurumsal organizasyon yeteneği bakımından incelendiğinde, yıllığın yönetim merkezinin kentin modern finans ve ticaret kalbi olan Galata'da, Gümrük Sokak'taki Ada Han'ın ikinci katında

konuşulduğu görülmektedir (Annuaire Oriental 1882). Yıllığın dağıtım ve pazarlama ağı ise yerel sınırları aşarak küresel bir ölçeğe ulaşmıştır; zira kapaktaki kayıtlar, eserin hem Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm vilayetlerindeki ana kitapçılarda hem de yurt dışındaki önemli ticaret merkezlerinde satışa sunulduğunu belgelemektedir. Abone olanlar için yarım Osmanlı Lirası, abone olmayanlar için ise 20 Frank gibi dönemin farklı para birimleri üzerinden belirlenen esnek fiyat politikası, yayının hem yerel tebaa hem de Levanten ve yabancı sermayedarlar tarafından erişilebilir olmasını sağlamıştır.

Makro-tarihsel bir perspektiften bakıldığında, 1882 tarihli bu yıllık; ticaret, sanayi, idari yönetim ve yargı organlarını tek bir sistematik çatı altında toplayarak Geç Osmanlı dönemi turizm ve ağırlama tarihi çalışmalarına eşsiz bir metodolojik zemin hazırlamaktadır. Kentteki otel, han ve restoran gibi konaklama ve gastronomi işletmelerinin sokak bazında konumlarını, mülkiyet sınırlarını, işletmecilerinin etnik/tabiiyet kimliklerini ve dönemsel dönüşümlerini niceliksel olarak tahlil etmek, bu birincil kaynağın sağladığı mikro verilerin tasnif edilmesiyle mümkün olmaktadır.

Yıllıkta Adı Geçen Oteller

İlgili yıllık 19. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'un özellikle Beyoğlu (Pera), Galata, Büyükdere ve Büyükkada (Prinkipo) gibi yabancı nüfusun yoğun olarak yaşadığı bölgelerde faaliyet gösteren otel işletmelerini göstermesi bakımından oldukça önemli bir kaynaktır. Söz konusu kayıtlar yalnızca konaklama sektörünün yapısını ortaya koymakla kalmamakta, aynı zamanda Osmanlı başkentindeki sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümün izlerini de yansıtmaktadır.

Yıllıkta kentin muhtelif yerlerindeki otellerin isimleri, adres bilgileri ve işletmecileri hakkında bilgiler yer almaktadır. Burada yer verilen bilgilerde öncelikle dikkat çeken husus, otellerin büyük bölümünün Pera ve Galata ekseninde yoğunlaşmış olmasıdır. Tanzimat sonrasında İstanbul'un Batı ile kurduğu ekonomik ve diplomatik ilişkilerin artması, yabancı tüccarların, diplomatların, seyahatçilerin ve yatırımcıların bu bölgelerde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Pera, özellikle yabancı el-

çiliklerin ve Levanten ticaret çevrelerinin merkezi hâline gelirken, Galata ise liman faaliyetleri ve finans kuruluşlarıyla öne çıkmıştır (Akin 2002). Bu nedenle rehberde yer alan otellerin önemli bir kısmının bugünkü İstiklal Caddesi (Pera Büyük Cadde) ve çevresinde bulunması tesadüfi değildir. Bu durum, İstanbul'daki modern konaklama sektörünün gelişiminin doğrudan uluslararası ticaret ve diplomatik hareketlilikle bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte işletmecilerin isimleri incelendiğinde, sektörün büyük ölçüde gayrimüslim Osmanlı tebaası ve Levanten girişimcilerin kontrolünde olduğu görülmektedir. Agostini, Alberti, Barzilay, Loghoteti, Ravotti, Vacolas ve Yubetich gibi isimler İtalyan, Rum, Yahudi veya diğer Avrupa kökenli topluluklara mensup işletmecileri işaret etmektedir. Bu durum, Osmanlı kent ekonomisinde hizmet sektörünün önemli bir bölümünün çok uluslu ve çok kültürlü bir girişimci sınıf tarafından yürütüldüğünü göstermektedir. Özellikle yabancı dil bilgisi, Avrupa ile ticari bağlantılar ve uluslararası müşteri bu grupların otelcilik alanında etkin olmalarını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Otellerin isimleri de dönemin kültürel atmosferi hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Luxembourg, Espagne (İspanya), Angleterre (İngiltere), Continental, Prince of Wales, Alsace, Ville de Pesth gibi adlar, işletmelerin bilinçli olarak Avrupa kimliği vurgusu yaptıklarını göstermektedir. Bu isimlendirme politikası, hedef kitlenin büyük ölçüde Avrupalı yolcular olduğunu düşündürmektedir. Aynı zamanda bu durum, Pera'nın dönemin kaynaklarında sıklıkla ifade edilen "Avrupalı İstanbul" kimliğini de desteklemektedir¹. Söz konusu otellerin yalnızca konaklama mekânları değil, aynı zamanda Avrupa kültürünün bir nevi Osmanlı başkentindeki temsil alanları olduğu görülmektedir.

Rehberde verilen açıklamalar, bazı işletmelerin dönemin standart otel hizmetlerinin ötesinde imkânlar sunduğunu göstermektedir. Örneğin

¹ Edmondo de Amicis, İstanbul ve Londra için yazmış olduğu seyahatnamelerinde, her iki metropolün en görkemli ve dönüşüm içindeki dönemlerini eşsiz bir gözlem gücüyle aktarmıştır. İstanbul'dan bahsettiği seyahatnamesinde Pera için "Doğu içindeki Avrupa" tabirini kullanmıştır. Bkz. (Amicis 1896)

Luxembourg Oteli için aylık ve günlük kiralanabilen dairelerden söz edilmesi, uzun süreli konaklama ihtiyacına cevap verildiğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Grand Hotel Calypso, güzel manzara ve tabldot yemek hizmeti gibi özelliklerle tanıtılmıştır. Bu durum, İstanbul'da otel işletmeciliğinin yalnızca yatak sağlama hizmetinden ibaret olmadığını, müşteri memnuniyetini artırmaya yönelik modern uygulamaların da benimsendiğini göstermektedir. Özellikle manzara, bahçe, restoran ve düzenli yemek hizmeti gibi unsurlar, Avrupa'daki çağdaş otelcilik anlayışının İstanbul'a taşındığını göstermektedir.

Ayrıca Büyükdere ve Büyükkada'daki oteller de dikkat çekicidir. Büyükdere, 19. yüzyılda yaban-

cı elçilik mensuplarının ve Levanten ailelerin yaz aylarında tercih ettiği bir sayfiye bölgesi olarak bilinmektedir. Belle Vue, Liberte, Univers ve Albergo della Sirena gibi otellerin burada faaliyet göstermesi, bölgenin mevsimlik turizm ve dinlenme merkezi niteliğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde Büyükkada'daki Romania ve Grand Hotel Calypso gibi işletmeler, adaların henüz 19. yüzyılda turistik ve rekreatif amaçlarla kullanılmaya başlandığını göstermektedir. Bu durum, İstanbul'da modern turizm hareketlerinin kökenlerinin düşünüldüğünden daha erken tarihlere uzandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Aşağıdaki tabloda (Tablo 1) görüldüğü üzere otellerin adreslerinin ayrıntılı şekilde verilmiş olması dönemin kentleşme sürecine ilişkin önemli bilgi-

Tablo 1. 1882 Tarihli Şark Ticaret Yıllığında Adı Geçen Otel İşletmeleri, İşletmecileri ve Adresleri (Annuaire Oriental, 1882; 392, 393)

Otel Adı	İşletmeci	Adres
Teke Oteli	P. J. Agostini	Pera Büyük Cadde No: 558
Altın Boynuz (Corne d'Or) Oteli	Madame Alberti	Pera Glavany (Kallavi) Sokağı No: 28
İspanya (Espagne) Oteli	Isaac Barzilay	Galata Yüksek Kaldırım No: 24
Alsace Oteli	C. Bozonnat	Şişli Çiçek Pasajı No: 58
Al Gallo Oteli	Nicolas Brangiolizza	Büyükdere, Maltız Meydanı
Prince of Wales Oteli	S. H. Crocker	Galata Tophane Yolu No: 172
Luxembourg Oteli	Flamand	Pera Büyük Cadde No: 128
Univers Restoran ve Oteli	Gambetta	Büyükdere
Comte Oteli	André Hadjara ve Ortakları	Pera Büyük Cadde No: 451
Constantinople Oteli	D. Loghoteti	Pera Venedik Sokağı No: 2
Royal Oteli	François Loghoteti	Tepebaşı Sokak No: 18
Liberté Oteli	P. Macrys	Büyükdere
Commerce Oteli	William V. Shelton	Galata Ömer Sokak Perşembe Pazarı No: 7 ve 9
Lapierre Oteli	Pierre Ravotti	Boğaz kıyısında, Büyükdere İskelesi'ne 5 dakika mesafede
Colonies Oteli	Aug. Roman	Kılıç Ali Paşa Sokak No: 175
Robinson Oteli	Richard Salvan	Feriköy
Belle Vue Oteli	Louis Sasselli	Büyükdere
Paix Oteli	Charles Sidan	Pera Yeni Çarşı No: 38
Romania Oteli	N. Spomades	Büyükkada Macar Sokak
Grand Hôtel Calypso	P. Terzakopoulo	Büyükkada Mercan Sokak
Impérial Oteli	C. M. Tothfalussy	Pera Asmalı Mescit No: 45
Ville de Pesth Oteli	C. M. Tothfalussy	Pera Büyük Cadde No: 455
La Grèce Oteli	Athan Vacolas	Pera Mezarlık Sokak No: 13
Byzance Oteli	Yannio	Pera Büyük Cadde No: 388
Albergo della Sirena	Yubetich ve Radmibovich	Büyükdere
Angleterre Oteli	François Loghoteti	Pera Büyük Cadde No: 463

ler sunmaktadır. Pera Büyük Cadde, Yüksek Kaldırım, Asmalı Mescit, Perşembe Pazarı, Tophane ve Kılıç Ali Paşa gibi yer adları, İstanbul'un ticaret ve ulaşım ağlarının merkezlerini işaret etmektedir. Otellerin bu güzergâhlarda konumlanması, müşterileri kitlesinin limanlar, ticaret merkezleri ve diplomatik temsilciliklerle olan ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Yıllıkta adı geçen otel işletmelerinin yoğunluğu, 19. yüzyıl sonlarında İstanbul'daki konaklama sektörünün gelişmiş ve çeşitlenmiş bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Otellerin coğrafi dağılımı, işletmecilerin etnik ve kültürel kökenleri, kullanılan ticari isimler ve sunulan hizmetler birlikte değerlendirildiğinde, İstanbul'un bu dönemde uluslararası ticaret ağlarına entegre olmuş kozmopolit bir metropol olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle söz konusu kayıtlar yalnızca otelcilik tarihine değil, aynı zamanda Osmanlı şehir tarihi, turizm tarihi, ekonomik hayat ve çok kültürlü toplumsal yapı araştırmalarına da önemli katkılar sunan birincil kaynak niteliğindedir. Özellikle turizm tarihi açısından değerlendirildiğinde, bu listede İstanbul'un modern otelcilik ve seyahat kültürünün şekillenmeye başladığı dönemi belgeleyen önemli bir envanter olarak kabul edilebilir.

Yıllıkta Adı Geçen Restoranlar

1882 tarihli Şark Ticaret Yıllığı'nda restoranlar Fransızca "Restaurateurs" (Lokantacılar / Restoran İşletmecileri) başlığı altında listelenmiştir. Yıllıkta yer alan bu liste 19. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'un yeme-içme sektörüne ilişkin oldukça değerli bir kesit sunmaktadır. Bir önceki tabloda yer alan oteller listesiyle birlikte değerlendirildiğinde, dönemin konaklama ve gastronomi sektörlerinin birbirinden bağımsız değil, aksine birbirini tamamlayan bir hizmet ağı oluşturduğu görülmektedir. Bu nedenle söz konusu kayıtlar yalnızca restoran işletmeciliğini değil, aynı zamanda Osmanlı başkentinde henüz gelişmekte olan modern turizm sektörünü de anlamaya imkân vermektedir.

Restoranların coğrafi dağılımına bakıldığında, otellerde olduğu gibi faaliyetlerin büyük ölçüde Pera (Beyoğlu) ve Galata ekseninde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum tesadüfi değildir. Tanzi-

mat sonrasında İstanbul'a gelen yabancı tüccarlar, bankerler, diplomatlar, mühendisler ve turistler öncelikle bu bölgelerde konaklamakta ve sosyal hayatlarını da burada sürdürmekteydi. Dolayısıyla restoranlar, müşterilerini doğrudan bu yabancı ve kozmopolit nüfustan temin etmekteydi. Özellikle bugünkü İstiklal Caddesi, yalnızca bir ulaşım ve ticaret aksı değil, aynı zamanda modern tüketim kültürünün şekillendiği bir merkez hâline gelmişti (Çelik, 1986; 58).

Listede dikkat çeken ilk unsur, restoran işletmecilerinin isimlerinin büyük ölçüde Rum, İtalyan, Levanten, Ermeni ve diğer gayrimüslim Osmanlı topluluklarına mensup kişilerden oluşmasıdır. Agostini, Canellos, Constantinidès, Georgiopoulos, Pandelli, Triandafilou, Zambelis ve Miceli gibi isimler, dönemin gastronomi sektörünün çok kültürlü yapısını açık biçimde göstermektedir. Bu durum, oteller listesinde karşılaşılan tabloyla da büyük ölçüde örtüşmektedir. Nitekim hem otelcilik hem de restoran işletmeciliği alanlarında yabancı dil bilen, Avrupa ticaret ağlarıyla bağlantılı ve uluslararası müşteri kitlesine hitap edebilen girişimcilerin öne çıktığı anlaşılmaktadır.

Bu listeyi daha da önemli kılan husus, bazı restoranların doğrudan otellerle bağlantılı olmasıdır. Bir önceki tabloda yer alan oteller ile bu listedeki restoranlar karşılaştırıldığında birkaç önemli eşleşme ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle P. J. Agostini dikkat çekmektedir. Oteller listesinde Agostini, Pera Büyük Cadde 558 numarada bulunan Teke Oteli'nin sahibi olarak kaydedilmiştir. Restoranlar listesinde ise aynı kişi, otelin bünyesinde faaliyet gösteren restoran işletmecisi olarak görünmektedir. Bu durum, otel ve restoranın tek bir işletme çatısı altında faaliyet yürüttüğünü göstermektedir. Böylece müşterilerin hem konaklama hem de yemek hizmetlerini aynı mekânda alabildikleri görülmektedir. Benzer şekilde Flaman, oteller listesinde Luxembourg Oteli'nin sahibi olarak yer alırken, restoranlar listesinde de aynı işletmenin restoranını işleten kişi olarak kaydedilmiştir. Üstelik rehberde restoran için ayrıca "déjeuners et dîners à la carte et par abonnements" ifadesi kullanılmıştır. Bu ifadeyle restoran işletmecileri, mekânın hem günübirlik seçmeli yemek hizmeti sunduğunu hem de

dönemsel abonelik kabul eden karma bir müşteri portföyüne hitap ettiğini belirtmektedir. Buradan hareketle Luxembourg'un yalnızca otel müşterilerine değil, dışarıdan gelen müşterilere de hizmet veren gelişmiş bir restoran işletmesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan Luxembourg, dönemin Avrupa tarzı otel-restoran komplekslerine iyi bir örnek oluşturmaktadır. Bir diğer örnek André Hadjara ve ortaklarının işlettiği Comte Oteli'dir. Bu durum, Comte Oteli'nin de konaklama ve gastronomi hizmetlerini bir arada sunan bütünlük bir işletme olduğunu göstermektedir.

Aynı şekilde C. M. Tothfalusy, oteller listesinde hem Impérial Oteli hem de Ville de Pesth Oteli ile ilişkilendirilmiştir. Restoranlar listesinde ise özellikle Ville de Pesth Oteli'nin restoran işletmecisi olarak yer almaktadır. Bu kayıt, otel sahibinin aynı zamanda yeme-içme hizmetlerini de doğrudan yönettiğini ortaya koymaktadır.

Son olarak G. W. Smith tarafından işletilen Post Office Oteli'ne ait restoranı dikkat çekmektedir. Bu otel bir önceki listede yer almamakla birlikte, burada doğrudan bir otel-restoran bağlantısı görülmektedir. Bu durum, rehberde yer alan oteller listesinin tüm otelleri kapsamadığını, bazı işletmelerin farklı başlıklar altında kaydedilmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Bu eşleşmeler, İstanbul'daki modern otelcilik sektörünün Avrupa'daki örneklerine benzer biçimde gelişmeye başladığını göstermektedir. Klasik Osmanlı han ve misafirhane geleneğinde konaklama ile yemek hizmetleri çoğu zaman ayrı kurumlar tarafından sağlanırken, burada görülen modelde aynı işletme bünyesinde otel, restoran, kahvehane ve bazen de bar hizmetlerinin sunulduğu anlaşılmaktadır.

Listede otellerle doğrudan bağlantılı olmayan bazı restoranlar ise kendi başlarına dönemin gastronomi hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Bunların başında Lebon, Pandelli, Central, Olimpia ve Diane gibi işletmeler gelmektedir. Özellikle Lebon, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında Beyoğlu'nun en seçkin restoran ve pastanelerinden biri hâline gelecektir (Koçu, 1970; 9448). Pandelli ise ilerleyen yıllarda Mısır Çarşısı çevresindeki gastronomi kültürünün sembol işletmelerinden biri olarak ün kazanacaktır (Gülersoy 1991).

Ayrıca listede bazı restoranların isimleri yer almayıp yalnızca işletmecilerinin adına yer verilmiştir. Örneğin; Pera Karanfil Sokak'ta Argeroglou Kardeşler tarafından işletilen restoran ve yine Şark Demiryolları İstasyonu karşısında restoranı bulunan, adından da Levanten olduğu anlaşılan Valério Camillo'nun işletmesinin adı listede bulunmamaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde bu tablo, İstanbul'da modern restoran kültürünün büyük ölçüde otelcilik sektörüyle paralel biçimde geliştiğini ortaya koymaktadır. Otel sahiplerinin önemli bir kısmının aynı zamanda restoran işletmecisi olması, konaklama ve yeme-içme hizmetlerinin bütünlük bir ticari model içinde sunulduğunu göstermektedir. Bu durum, 19. yüzyılın sonlarında İstanbul'un yalnızca bir Osmanlı başkenti değil, aynı zamanda Akdeniz ve Avrupa dünyasının önemli bir turizm, ticaret ve tüketim merkezi hâline geldiğinin somut göstergelerinden biridir. Akademik açıdan bakıldığında bu kayıtlar, Osmanlı şehir tarihi, turizm tarihi, tüketim kültürü ve gastronomi tarihi çalışmalarında kullanılacak son derece değerli birincil kaynaklar arasında yer almaktadır.

SONUÇ

İncelenen ticaret rehberinde yer alan otel ve restoran kayıtları, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde İstanbul'da şekillenmeye başlayan modern konaklama ve yeme-içme sektörüne ilişkin önemli veriler sunmaktadır. Söz konusu kayıtlar yalnızca belirli işletmelerin isimlerini ve adreslerini göstermenin ötesinde, 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'un geçirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümün somut yansımalarını ortaya koymaktadır. Özellikle Tanzimat sonrasında Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile geliştirdiği siyasi, diplomatik ve ticari ilişkiler neticesinde İstanbul, uluslararası dolaşım ağlarının önemli merkezlerinden biri hâline gelmiş; bu süreç, başkentte modern anlamda konaklama ve gastronomi sektörlerinin gelişimini de beraberinde getirmiştir.

Rehberde yer alan otellerin büyük ölçüde Pera ve Galata çevresinde yoğunlaşması, bu bölgelerin dönemin uluslararası ticaret ve diplomasi faaliyetlerinin merkezi olduğunu göstermektedir. Yabancı

Tablo 2. 1882 Tarihli Şark Ticaret Yıllığı'ndan Adı Geçen Restoran İşletmeleri, İşletmecileri ve Adresleri (Annuaire Oriental, 1882: 438-439)

<i>Restoran Adı</i>	<i>İşletmeci</i>	<i>Adres</i>
Teke Otel Restoran	P. J. Agostini	Pera Büyük Cadde No: 558
-	Dem. Alataris	Pera Büyük Cadde No: 246
-	Argeroglou Kardeşler	Pera Karanfil Sokak No: 71
Alsace Otel Restoran	C. Bozonnat	Şişli Çiçek Pasajı No: 58
-	Valério Camillo	Şark Demiryolları İstasyonu karşısı
-	M. Canellos	Pera Hazzopoulo Pasajı No: 16
Luxembourg Otel Restoran	Flamand	Pera Büyük Cadde No: 130
Grand Aynalı	Th. Constantinidès ve Ortakları	Galata Helvacı Sokak No: 22-24
Comte Otel Restoran	André Hadjara ve Ortakları	Pera Asmalı Mescid No: 3
Cafe	Dimitri ve Basili	Karaköy No: 32
-	A. Gallitzi ve Ortakları	Galata Topçular Sokak No: 224
Olimpia	D. Georgiopoulos	Eski Balık Pazarı No: 20
Diane	G. Giotis	Galata Büyük Cadde No: 1
-	Yorghi Hadji	Bahçekapı No: 53
Central	Artin Kasparian	Galata Yüksek Kaldırım No: 104
Bordon Restoranı ve St. Pétersbourg Cafe	C. Lebon	Pera Büyük Cadde Şark Pasajı
-	C. Miceli	Pera Jérémie Pasajı No: 284
-	Ant. Nicolaidi	Pera Asmalı Mescid No: 63
-	Jean Pandelli	Pera Hamalbaşı No: 44
Denizcilik acentelerine bağlı lokanta	Paul	Galata Kılıç Ali Paşa No: 165
-	A. Pellerin	Galata Kürekçiler No: 41
-	Georges Riga	Pera Hamalbaşı No: 12
Post Office Otel Restoran	G. W. Smith	Galata Hacı Ali No: 2
-	Tobias	Galata Yüksek Kaldırım No: 61
-	C. Tomasine	Pera Venedik Sokak No: 13
Ville de Pesth Otel Restoran	C. M. Tothfalussy	Pera Büyük Cadde No: 455
-	Spiro Triandafilou	Pera Büyük Cadde No: 327
İtalyan Lokantası	Louis Turris	Galata Cité Française No: 93
-	Ant. Vastardos	Pera Büyük Cadde No: 277
Birahane ve Restoran	Francesco Vegetti	Büyükdere No: 81
-	Dem. Zambelis	Pera Büyük Cadde No: 230
-	Zioti Kardeşler	Pera Büyük Cadde No: 39

elçiliklerin, Levanten ticaret çevrelerinin, bankerlerin, tüccarların ve seyyahların yoğun olarak bulunduğu bu bölgeler, aynı zamanda İstanbul'un en gelişmiş hizmet sektörlerine ev sahipliği yapmıştır. Bugünkü İstiklal Caddesi (Pera) boyunca sıralanan oteller, restoranlar, kafeler ve eğlence mekânları, Osmanlı başkentinin Batılılaşma sürecinin mekânsal yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda Pera ve Galata, yalnızca ticaret ve diplomasi merkezleri değil, aynı zamanda mo-

dem turizm faaliyetlerinin filizlendiği alanlar olarak da ön plana çıkmıştır.

Otel ve restoran işletmecilerinin önemli bir kısmının Rum, Ermeni, Yahudi, Levanten ve Avrupalı girişimcilerden oluşması, İstanbul'un kozmopolit karakterini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda Osmanlı hizmet sektörünün çok kültürlü yapısını göstermekte ve modern turizm faaliyetlerinin farklı etnik ve kültürel grupların katkılarıyla şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Nitekim rehberde yer alan işletmelerin büyük bölümü Avrupa dillerinde isimler taşımakta, Avrupa tarzı hizmet anlayışını benimsemekte ve yabancı ziyaretçilerin beklentilerine uygun hizmetler sunmaktadır. Bu özellikler, İstanbul'un 19. yüzyıl sonlarında uluslararası seyahat ağlarına entegre olmaya başladığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Araştırmada dikkat çeken bir diğer husus, otel ve restoran işletmeleri arasındaki güçlü ilişkidir. Teke, Luxembourg, Comte, Alsace ve Ville de Pesth gibi otellerin aynı zamanda restoran hizmeti sunmaları, konaklama ve gastronomi faaliyetlerinin bütünleşik bir işletmecilik anlayışı içerisinde yürütüldüğünü göstermektedir. Bu durum, Avrupa'daki modern otelcilik uygulamalarının İstanbul'da da benimsendiğini ve seyahat eden kişilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik daha kapsamlı hizmet modellerinin ortaya çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla bu işletmeler, yalnızca konaklama mekânları değil, aynı zamanda dönemin sosyal yaşamını şekillendiren kamusal alanlar olarak değerlendirilmelidir.

Bu kayıtlar Türkiye'de turizm tarihinin başlangıç evrelerini anlamak açısından da büyük önem taşımaktadır. Türkiye'de turizmin gelişimi çoğu zaman Cumhuriyet döneminde kurumsallaşan faaliyetler üzerinden ele alınmakta, Osmanlı dönemindeki öncü örnekler ise yeterince incelenmemektedir. Oysa söz konusu rehber, İstanbul'da modern otellerin, restoranların ve turistik hizmetlerin Cumhuriyet'ten çok daha önce ortaya çıktığını göstermektedir. Özellikle yabancı seyyahların, diplomatların ve tüccarların ihtiyaçlarına cevap veren bu işletmeler, Osmanlı başkentinde turizm altyapısının temellerinin 19. yüzyılda atıldığını ortaya koymaktadır. Büyükdere ve Büyükdada gibi sayfiye merkezlerinde faaliyet gösteren oteller ise deniz, dinlenme ve rekreasyon temelli erken turizm hareketlerinin izlerini taşımaktadır.

Bu çalışma, Türkiye turizm tarihi araştırmalarına çeşitli açılardan katkı sunma potansiyeline sahiptir. Her şeyden önce, turizm tarihinin yalnızca seyahat anlatıları veya devlet politikaları üzerinden değil, ticaret rehberleri, adres yıllıkları ve işletme kayıtları gibi birincil kaynaklar üzerinden de incelenebileceğini göstermektedir. Ayrıca çalışma, İstanbul'daki erken dönem turizm altyapı-

sını oluşturan otel, restoran ve eğlence işletmelerinin mekânsal dağılımını ortaya koyarak şehir tarihi ile turizm tarihi arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak incelenen otel ve restoran kayıtları, İstanbul'un 19. yüzyıl sonlarında uluslararası do- laşım ağlarına entegre olmuş kozmopolit bir metropol niteliği kazandığını ve bu dönüşümün modern turizm faaliyetlerinin gelişimini doğrudan etkilediğini göstermektedir. Bu yönüyle söz konusu kayıtlar, Osmanlı şehir tarihi, ekonomik tarih, gastronomi tarihi ve özellikle Türkiye turizm tarihi çalışmalarında kullanılabilecek son derece değerli birincil kaynaklar arasında yer almakta; modern Türk turizminin tarihsel arka planını anlamak için önemli bir araştırma zemini sunmaktadır.

KAYNAKÇA

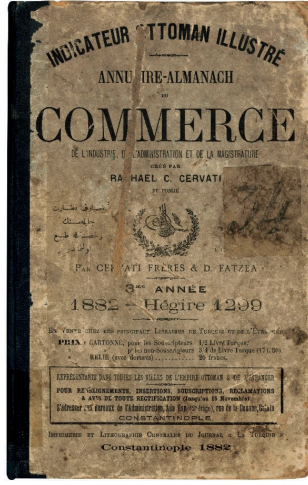
- Akın, Nur. (2002). *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera. Literatür Yayınları*. İstanbul.
- Cervati, F. ve Fatzea, D. (1882). *Indicateur Ottoman Illustré. Annuaire-Almanach du Commerce de L'industrie, de L'administration et de la Magistrature. La Turquie. Constantinople*.
- Çelik, Z. (1986). *The Remaking of Istanbul: Portrait of an Ottoman City in the Nineteenth Century*. Seattle: University of Washington Press.
- De Amicis, Edmondo. (1896). *Constantinople*. Londra.
- Eldem, E. (1999). *Osmanlı Bankası Tarihi*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gülersoy, Ç. (1991). *Beyoğlu'nun Gezi Rehberi*. İstanbul: İstanbul Kitaplığı Yayınları.
- Koçu, R E. (1970). *Lebon Pastanesi*. İstanbul Ansiklopedisi içinde 9448-9450.
- Toprak, Z. (1995). *Milli İktisat - Milli Burjuvazi: Osmanlı İmparatorluğu'nda Ekonomi ve Toplum (1908-1918)*. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yasin TAŞKIN*

*Bilim Uzmanı, Doktora Öğrencisi

E-posta: yasin.taskin93@gmail.com

ORCID: 0000-0002-9109-7826

Ek 1. 1882 tarihli Şark Ticaret Yıllığı'nın kapak sayfası

392		HORLOGERS.—HOTELS	
<p>Arménian (Mik.), R. Tchohadjî Han, 49, S. Aslan (M.), Grande Rue de Péra, 33. Assante (A.), R. Gueumruk, 6, G. Aznavor (Séraphin), R. Tchohadjî Han, 23, S. Bauer (Jacques), R. Karakeuy, 22, G. Blum (S.), Grande Rue de Péra, 609, au Téké. Bonino (G.), mécanicien de l'observatoire impérial météorologique, Mehmed Ali Pacha Han, 21, G. Caftandjain (A.), Perchembé Bazar, 54, G. Caravias (Thémist.), Grande Rue de Péra, 275. Chachian (Art.), R. Mahmoud Pacha, 313, S. Constantaras (Ch.), R. Karakeuy, 20, G. Djambas (Etienne), dépôt de fournitures, pendules, verres de montres, etc. R. Tchohadjî Han, 17, S. Djesvedjian (H. Nassib), R. Mouhafasadjilar, 44, S. Fabaradjian (K.), Grande Rue de Péra, 259. Garbis, R. Karakeuy, près du pont, G. Hadjian (O.), R. Tchohadjî Han, 32, S. Hamamdjian (Mardik), R. Tchohadjî Han, 1, S. Hanemian (V.), R. Yéni Djami, 92, G. Hannus (Michel), et bijoutier, R. Karakeuy, 16, G. Hatchadourian (Kircor), R. Tchohadjî Han, 9, S. Hettig (Nicotemus), R. Mahmoud Pacha, 215, S. Horn (S.), R. Perchembé Bazar, 70, G. Kaïkdjioglou (Kir.), R. Tchohadjî Han, 3, S. Kalpakdjian (A.), R. Tchakmakdjilar Youcoussou, 307, S. Kapamadjian (G. B. M.), R. Tchohadjî Han, 42, S. Kasazian (A.), Grande Rue de Péra, 469. Krasserian (Ohannès), R. Fériidié, 85, P. Kroecker (Richard), et bijoutier (V. R. I. page 29), Grande Rue de Péra, 408. Lapanti Frères, Grande Rue de Galata, 466. Makoulian Frères, R. Djilindjilar Djadessi, 41, S. Marchand Frères, R. Yéni Djami, 97, G. Meyer (J.), Grande Rue de Galata, 9, Place Karakeuy. Michalowsky (Adam), et bijoutier (V. R. I. page 47, Grande Rue de Galata, 28, en face la rue Youkseï Caldirim, G. Muegurditchoff (Artin), R. Tchohadjî Han, 23, S. Nichanian (Jean), R. Djédidié, 69, P. Nisiotti (M. N.), Grande Rue de Galata, 66. Pouldjian (Garabet), R. Tchohadjî Han, 5, 7, 26, S. Psathy (D.), Grande Rue de Péra, 521, Place du Tunnel.</p>	<p>Réizian (Agop), R. Tchohadjî Han, 7, S. Rettich (H.), R. Mahmoud Pacha, 221, S. Sandaldjian (Vincent), R. Yéni Djami, 72, G. Saradjian R. Baktché Capou, 23, S. Saury (M.) et Cie, et bijoutiers, Grande Rue de Péra, 422. Serkisoff (K.) et Cie, bijouterie et joaillerie, Zindjirli Han, 8, S. Servian (B.), R. Karakeuy, 18, G. Sibroder (Simon), Grande Rue de Péra, 675, au Téké. Sotinadis (A.), Grande Rue de Péra, 563, au Téké. Staradjian (G.), R. Baktché Capou, 23, S. Stoemesku (E.), Grande Rue de Péra, 530. Torkomian (J. B.), et Gabrielian, Grande Rue de Péra, 545, au Téké. Tossounian (Agop), Andon Keldjian et Cie, R. Mouhafasadjilar, 1, S. Tsitopoulo Frères, et bijoutiers, (V. R. I. page 48), Gde Rue de Galata, 37. Vambianchi (Louis), R. Yéni Djami, 81, G. Varbedian (Ousseï), R. Merdjian Tcharchi, 98, S. Vretas (A.), Grande Rue de Péra, 396. Woesterling (P.), Passage d'Europe, 8, P. Worsley (L.), R. Yéni Djami, 82, Zindjirli Han, G. Zervoudaki (P.), R. Yéni Djami, 62, G.</p>		
HOSPICE.			
DE L'ASSOCIATION EUROPÉENNE COMMERCIALE ARTISANE DE PIÉTÉ.			
<i>Rue Pancaldi en face le Harbié.</i>			
Un Asile externe, vieillards et infirmes <i>Supérieure</i> , secul. Marthe. <i>Amônier de la Chapelle</i> , M. Boxo. <i>Président de l'Association</i> , Tubini (Artistes). <i>Vice-Président</i> , Dr Bartoletti. <i>Inspecteur</i> , Giorgulli (F.). <i>Trésorier</i> , Giraud.			
ST-JACQUES, à Pancaldi.			
<i>Directeur</i> , Abdal (Ohannès Effendi). <i>Médecin en chef</i> , Nafylian (Andon Bey). <i>Médecin auxiliaire</i> , Pekobanian (Antbine). <i>Supérieur</i> , Demirdjian (l'abbé Pierre).			
HOTELS.			
Agostini (P. J.), <i>du Téké</i> , Grande Rue de Péra, 558. Alberti (Madame), <i>de la Corne d'Or</i> , R. Glavany, 28, P. Barzilay (Isaac), <i>d'Espagne</i> , R. Youkseï Caldirim, 24, 30, G. Bozonnat (G.), <i>d'Alsace</i> , à Chichli, 58, C0. Brangiulizza (Nicolas), <i>al Gallo</i> , place des Mallais, Bouyoukderé. Crocker (S. H.), <i>Prince of Wales</i> , R. Tobdjilar, 172, G.			

Ek 2. "HOTELS" başlığı altındaki oteller listesinin ilk sayfası

- Flamand**, du *Luxembourg*, appartements complets, chambres au mois et au jour, restaurant à la carte et abonnements, Grande Rue de Péra, 128, 130.
- Gambetta**, et restaurant de l'*Univers*, à Bouyoukdéré.
- Hadjara (André)** et Cie, et restaurant *Comte*, (V. R. I. page 28), Grande Rue de Péra, 451.
- Kittry** (Ch.), R. Dervich, 13, P.
- Loghoteti** (D.), de *Constantinople*, R. Vénédik, 2, P.
- Loghoteti** (François), *hôtel Royal*, R. Tépé Bachi, 18, et *d'Angleterre*, Grande Rue de Péra, 463.
- Macrys** (P.), de *la Liberté*, à Bouyoukdéré.
- Shelton (William V.)**, de *la Chambre de Commerce*, (V. R. I. page 55), R. Omer, 7 et 9, à Perchembé Bazar, G.
- Raftopoulo**, Grande Rue de Galata, 169.
- Ravotti** (Pierre), *Lapierre* situé sur le bord du Bosphore, à 5 minutes du débarcadère, à Bouyoukdéré.
- Roman** (Aug.), des *colonies*, R. Kilidj Ali Pacha, 175, G.
- Salvan** (Richard), *Robinson*, avec grand jardin ombragé, restaurant, etc., Férikeuy.
- Sasselli** (Louis), *Belle Vue*, à Bouyoukdéré.
- Sidan** (Gharles), de *la Paix*, appartements au mois au et jour, table d'hôte, R. Yéni Tcharchi, 38, P.
- Spomades** (N.), *Romania*, R. Madjar à Prinkipo.
- Terzakopoulo** (P.), *grand hôtel Calypso*. Vue splendide, table d'hôte, R. Merdjian, Prinkipo.
- Tessier** (André), R. Mimar, 16, P.
- Tothfalussy** (G. M.), *Impérial*, R. Asmalı Mesjid, 45, P. et *hôtel de la Ville de Pesth*, Grande Rue de Péra, 455.
- Vacolas** (Athan.), *La Grèce*, R. Mezarlik, 13, P.
- Yannio**, de *Byzance*, G^{de} Rue de Péra, 388.
- Yubetich** (G.) et **G. Radmibovich**, *Albergo della Sirena*, à Bouyoukdéré.
- Hôtel Continental**, Paris. (Voir la dernière page de la couverture).
- HUILES (négociant en)**
- Andonio** (Demit.), Place Ladoscala, 6, S.
- Antippas** (Const.), R. Yorgandjilar, 259, G.
- Astadour** (Ohan.), Place Ladoscala, 13, S.
- Bostanoglou** (Pan.), Place Ladoscala, 11, S.
- Constanti** (Pavli), Place Ladoscala, 2, S.
- Courtgi** (P. M.) et Cie, Yemich Iskelessi, 20, S.
- Dimitriou** (Andon), Place Ladoscala, 141, S.
- Foundopoulo Frères**, Place Ladoscala, 7, S.
- Kélochoglou** (Paraskeva), Place Ladoscala, 143, S.
- Lannessans (E.)**, conserves alimentaires et vins et liqueurs (V. R. I. page 23), Grande Rue de Péra, 271.
- Mavrambelli** (Apost.), Eski Balek Bazar, 17, G.
- Naças** (Arkéo), Place Ladoscala, 147, S.
- Nicolaïdi** (Cosmi), Place Ladoscala, 12, S.
- Nicolaos** (Alex.), Place Ladoscala, 17, S.
- Parma** (Paul), Grande Rue de Péra, 272.
- Pavlidès** (Const.), Place Ladoscala, 139, S.
- Politzer**, et vinaigre, Passage Hazzopoulo, 22, P.
- Reppen (C. I.)** et Cie, grand dépôt d'huile de foie de Morrué, importée directement de la Norvège, courtiers maritimes et négociants (V. R. I. page 66), R. Tcheumlekdji, 14, G.
- Samourguéli** (Pan.), Place Ladoscala, 25, S.
- Tavoukdjioglou** (Chr.), R. Balek Bazar, 171, S.
- Théodoros** (Alex.), Place Ladoscala, 15, S.
- Théoloiris** (Stavri), Place Ladoscala, 9, S.
- Vitalis** (Demitri), Place Ladoscala, 23, S.
- Yeroudaki** (D.), R. Eski Balek Bazar, 28, S.
- Yoakim** (Théodore), R. Tachdjilar, 20, S.
- Yorgala** (Const.), R. Saraf, 27, S.
- Yoriadès** (Yoannis), R. Tchechné, à Zindan Capou, S.
- Zahariades** (An.), R. Balek Bazar, 161, S.
- HUILE ET SAVON (Marchands de)**
- Capsimali** (A. D.), R. Odoun Capou, 149, S.
- Caralambo** (Basile), R. Odoun Capou, 20, S.
- Comninaki** (C.), R. Odoun Capou, 10, S.
- Drossoulaki** (Hus.), R. Asma Altı, 30, S.
- Fondopoulo** (Théodore), R. Saraf, 7, S.
- Gagani** (P.), R. Odoun Capou, Ladoscala, S.
- Ignatief** (Stef.), R. Odoun Capou, 21, S.
- Lefachi** (D. G.), et *produits de Crète*, Kourchoum Han, 9, G.
- Paradeli** (P. C.), **Comninaki** et Cie, R. Odoun Capou, 10, S.
- Paraskeva** (Pan. H.), R. Odoun Capou, 19, S.
- Repanas** (Apostol.), R. Balek Bazar, 161, S.
- Vassilica** (Ant. H.), R. Cantar Odjak, 7, S.
- Velalides** (Dem.), R. Odoun Capou, 8, S.
- Vitoulia** (Theophatos), R. Saraf, 10, S.
- Xiptaras** (Jean), R. Saraf, 21, S.
- Yorgala Frères**, R. Odoun Capou, Ladoscala, S.
- IMPRIMEURS OU TYPOGRAPHES.**
- Alekia İin**, Validé Han, S.
- Anghelides Frères**, et lithographes, Validé Sultan Han, S.
- Aramian** (D.), Agopian Han, 13, S.
- Arif**, sous la bibliothèque de Sultan Bayazid.
- Arteri**, Vezir Han, S.

Ek 3. "HOTELS" başlığı altındaki oteller listesinin ikinci sayfası

Demilleville (L.), et commissionnaire, R. Mertébany, 12, G.

Dingler (Otto), représentant de la maison *Fried Krupp*, Cité Française, 63, G.

Duval (C.), et négociant en draperies, R. Tarakdjilar, 11, S.

Errera (M. de S.), négociant — Fabrique de suif à Aivan-Seraï. — Bureau Deïrmen Han, 7, G.

Favrot (Charles), hôtel du Luxembourg, P.

Fernandez Grau (J.), et négociant, Kourchoum Han, 34, G.

Frölich (C.) et Cie, représentants de la fabrique d'horlogerie *Siegrist et Cie*, Yol Guetchen Han, S.

Gerdes et Cie, et négociants, Camondo Han, 17, S.

Gouéry (A.), représentant de la maison *Ullmo de Lyon*, spécialité de veaux blancs et cirés, marque D. S. C., dépositaire des produits de la *Grande Chartreuse*, Franchini Han, 2, G.

Heffter (R. E.), de la Cie des mines orientales de Hambourg, et négociant, Cité Française, 63, G.

Huber (Aug.) et Cie, et commissionnaires, Kutchuk Kiritly Moustapha Pacha Han, 3, S.

Kalfaian (H. M.), Djélal Bey Han, 25, S.

La Fontaine (Sidney), de la maison *J. C. Harter et Cie de Manchester*, R. Méidanlik, Georgiadis Han, S.

Lévi (Enea A.), de maisons anglaises, françaises, italiennes et autrichiennes. (Succursale à Salonique, Rogotti Han), R. Karakeuy, 5, G.

Lévy (Gerson), commissionnaire et négociant, Kutchuk Achir Effendi Han, 7, 8, S.

Lüling (Théodore), Chérif Pacha Han, 12, S.

Mahony (J. O'), Franchini Han, 8, G.

Maubach (J.), et commissionnaire, (V. R. I. page 39), R. Mertébany, 17, G.

Micoud, représentant du *Didot Bottin*, R. de la Banque, 2, G.

Moscovelli (Jean N.), de maisons anglaises, françaises et grecques, commissionnaire et négociant, Vieux Camondo Han, 4, G.

Neidlinger (G.), de la Cie *Singer de New-York*, de machines à coudre, Baltazzi Han, R. Voïwode, 69, G.

Nowill (Sidney), et négociant en presses à copier etc., (V. R. I. page 60), Kiévork Bey Han, 1, G.

Pekmez (Alex.), commissionnaire, Hasta-Hané Han, 41, G.

Perrin (F.), (V. R. I. page 57), Kourchoum Han, 22, rez-de-chaussée, G.

Popp et Cie, Camondo Han, 8, à 11, S.

Prost-Lacroix (J.) et Cie, (maison française), et commissionnaires en quincaillerie, Zindjirli Han, 7, G.

Ricci (R.) & **M. Mustachi**, de la fabrique à vapeur de *Faustino Ricci de Pontedera*, (V. R. I. page 74), Tarakdjil Han, 2, S.

Rosenzweig (M. E.) & Cie, et commissionnaires, (V. R. I. page 67), Sarnitchli Han, 13, G.

Touzet (E.), de la manufacture de tissus *D'Ancecy et Pont*, R. Yéni Djami 40, G.

Traub (Henry), de la maison *Kaufmann de Manchester*, fournisseur de l'armée impériale ottomane, banque et commission, Glavny Han, 1, G.

Vitalis (L.) et Cie, (Société belge en commandite), et négociants, Kézabdjioglu Han, 9, 10, 11, S.

Weissmann (M.) & **Yannio**, de la *Première Banque d'Amsterdam*, Djelal Bey Han, 12, S.

RESTAURATEURS.

Agostini (P. J.), et hôtel du *Téké*, Grande Rue de Péra, 558.

Alataris (Dem.), *Sponck*, et épicier, Grande Rue de Péra, 246.

Argeroglou Frères, R. Karanfyl, 71, P.

Bozonnat (C.), de l'*Alsace*, à Chichli, 58, 60.

Camillo (Valério), en face la Station des Chemins de fer Orientaux, S.

Canellos (M.), Passage Hazzopoulo, 16, P.

Constantinidés (Th.) et Cie, du *grand Ainali*, R. Helvadji, 22, 24, G.

Dimitri et Basili, et café, R. Karakeuy, 32, G.

Flamand, et hôtel du *Luxembourg*, déjeuners et diners à la carte et par abonnement, Grande Rue de Péra, 130.

Gallitzi (A.) et Cie, R. Tobpjilar, 224, G.

Georgiopoulo (D.), *Olimpia*, R. Eski Balez Bazar, 20, G.

Giottis (G.), de *Diane* Grande Rue de Galata, 1.

Hadjara (André) et Cie, et hôtel *Comte*, (V. R. I. page 28), R. Asmali Mesdjid, 3, P.

Hadji (Yorghis), R. Baktché Capou, 53, S.

Kasparian (Artin), *central*, R. Youksekaldirim, 104, G.

Lebon (G.) et **Bordon**, et café de *St-Petersbourg*, (V. R. I. page 26), Passage Oriental, Grande Rue de Péra.

Miceli (C.), Passage Jérémie, 284, P.

Nicolaidi (Ant.), R. Asmali Mesdjid, 63, P.

Pandelli (Jean), R. Hamal Bachi, 4, P.

Paul (Mme veuve), *des messageries maritimes*, R. Kilidji Ali Pacha, 165, G.

Pellerin (A.), R. Kurekdjiler, 41, G.

Riga (Georges), R. Hamal Bachi, 12, P.

Smith (G. W.), *The Post Office Hotel*, R. Hadji Ali, 2, G.

Ek 4. "RESTAURATEURS" başlığı altındaki restoran ve işletmecileri listesinin ilk sayfası

Tobias, R. Youkseç Caldirim, 61, G.
Tomasine (C.), R. Vénédik, 13, P.
Tothfalussy (C.M.), et hôtel de *Pesth*, Grande Rue de Péra, 455.
Triandafilou (Spiro), G^{de} Rue de Péra, 327.
Turris (Louis de), *italien*, Cité Française, 93, G.
Vastardos (Ant.), Grande Rue de Péra, 277.
Vegetti (Francesco), et brasserie, R. Bouyoukdéré, 81, P.
Zambelis (Dem.), Grande Rue de Péra, 230.
Ziotti Frères, Grande Rue de Galata, 39.

REVUES.

Bibliothèque théâtrale, en langue grecque, COLLECTION D'OUVRAGES DRAMATIQUES LES PLUS CHOISIS (2me ANNÉE), paraissant chaque 3 mois et contenant de 5 à 6 ouvrages. — Ce périodique, unique en son genre dans tout l'Orient, se recommande sur tous les rapports.

Directeur-éditeur, (C.L.) XANTHOPOULO, auquel on doit adresser les lettres recommandées et les envois d'argent.

Les lettres concernant ce périodique doivent être adressées à LA DIRECTION DE LA BIBLIOTHÈQUE THÉÂTRALE, imprimerie Pallamary, Impasse Latine, 1, Péra.

Chark (*Orient*), Revue littéraire mensuelle. — Un numéro Prs 2 1/2. — Rédacteur **Moustapha Rechid Effendi**. — Bureau à la librairie Arakel, en face la Sublime Porte, 46, S.

El Sol, Revue scientifique et littéraire en langue judaïco-espagnole, paraissant les 1er et 15e de chaque mois. Directeur, **Fresco** (David). R. Mehkémé, 11, G.

Gazette Médicale d'Orient, publiée par la société impériale de médecine, paraissant le 1er de chaque mois. Recueil considérable contenant les documents principaux intéressant l'histoire de la médecine en Turquie. — Bureau, au siège de la Société, Grande Rue, Cité de Péra.

Graphics Cosmos (*Monde Illustré*), Revue grecque, hebdomadaire, avec gravures européennes, contenant des études historiques, industrielles, financières, romans des auteurs les plus célèbres, Editeur-propriétaire **Margarittes** (G.).

Bureau Cassim Bey Han, Grande Rue de Galata, 269.

Prix d'Abonnement annuel, Lt. 1. Pour l'étranger, francs 30.

Maritime, quotidienne, en langue italienne, concernant le mouvement du Port de Constantinople LES ARRIVÉES ET DÉPARTS de tous les navires et bateaux à vapeur des diverses nationalités.

Prix d'abonnement: 3 mois, Lt. 1. 6 mois, Lt. 2. — Un an, Lt. 4. — Pour l'étranger 6 mois.. 50 francs. — Un an..... 100 »

Directeur-rédacteur, CATANZANO (G.). Pour abonnements etc., s'adresser à **Cervati et Fatzea**, négociants-commissionnaires et représentants de commerce.

Ada Han, 6, 7, près la G^{de} Douane de Galata.

Moussaver Mechahiri Alem, Revue Illustrée en turc, directeurs **Yoannidi** (Vassilaki) et **Margaridi** (Hippocrate).

Télégraphe, Revue politique, scientifique et littéraire. — Editeur **Dalmédico** (Moïse), rédacteur en chef, **Fresco** (David), administrateur, **Maïorcas** (M.). — Bureau, R. Mehkémé, 12, à Perchembé Bazar, G.

REVUE DES VINS et LIQUEURS

et des Produits alimentaires
POUR L'EXPORTATION
24, Boulevard Poissonnière
PARIS (France)

Cette revue publiée tous les mois est indispensable à tous les importateurs ou acheteurs de produits français.

En dehors de l'exposé de la situation commerciale en France et des relevés d'expédition, elle publie régulièrement 500 prix-courants de maisons françaises, soigneusement mis au courant tous les mois, donnant tous les cours dans le pays de production.

PRIX D'ABONNEMENT UNIQUE
30 francs par an pour tous pays, poste comprise.

On s'abonne en envoyant :
chèque, mandat ou timbres-poste
au Directeur :

M. Paul DREYFUS
24, Boulevard Poissonnière
PARIS (FRANCE)

Représentants pour la Turquie,
CERVATI ET FATZEA, 6, 7, Ada Han Galata,

Yasin TAŞKIN

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu (2017). Yüksek lisansını Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda yaptı (2021). Aynı yıl aynı üniversitenin Tarih Anabilim Dalı'nda Doktora eğitimine başlamış olup halen devam etmektedir.